

УДК: 316.728-053.6(497.11)"1945/1970"

**Мина
ЈЕЛЕСИЈЕВИЋ**

етнолог-антрополог,
кустос
Чачак

ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ СЕОСКЕ ОМЛАДИНЕ ОД 1945. ДО 1970. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У овом раду је представљена етнографска трађа која се односи на друштвени живот сеоске омладине у периоду од завршетка Другој светској рати до седамдесетих година XX века. Појашњени су улози и значај који су имали скупови младих како на нивоу појединца, тако и на нивоу шире сеоске заједнице. Истраживање је сprovedено у селу Горња Горевница у околини Чачка.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: друштвени живот, сеоска омладина, моба, ирело, иранка, вашар, иаџријархалне вредности

Друштвени живот, тј. социјална организација, може се разложити на три нивоа на којима се одвија и организује овај сегмент међуљудских односа и активности: ниво шире сеоске заједнице, ниво породице и ниво човека као појединца. На првом се успостављају друштвени односи који превасходно произилазе из заједничке привредне делатности, али и из заједничке обредне праксе. За села су била карактеристична традиционална окупљања уз рад која су представљала погодне прилике за дружење, тј. за све видове заснивања и утврђивања неформалних односа међу људима. Примарну социјалну функцију су имали скупови омладине који се могу посматрати као институционализовани обичаји који су служили за упознавање младих стасалих за удају и женидбу.¹ Друштвени живот сеоске омладине биће анализиран на примерима скупова као што су мобе, прела, вечерње игранке и вашари.

С обзиром да се сви видови разоноде темеље на истим основним принципима као

[1] Гордана Љубоја, „Друштвени живот“, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, књ. 62 (1998), 13–15.

и целокупна структура датог друштва, друштвене забаве престају да буду само безначајни облици провода, већ добијају одређени смисао и важност у проучавању друштвено-културних процеса. Све типове забава карактеришу издвојеност од свакодневног тока догађаја, везаност за одређени догађај, повећана театаралност и стилизација опхођења, као и одређена ритуализација целокупне атмосфере.² Према томе, о њима се може говорити као о „символичним облицима понашања и посебном нивоу експресивности друштвене структуре“.³

Мобе

У селима суседство представља непосредно окружење породице и основно поље културне и социјалне интеракције са другима, а суседски односи се огледају и у међусобном испомагању које је све до почетка осамдесетих година XX века било уобичајено

[2] Мирјана Прошић-Дворнић, „Вечерње забаве (балови) у Београду крајем XIX и почетком XX века“, *Етнолошке свеске V* (1984), <http://www.anthroserbia.org/> (преузето 17. 1. 2017).

[3] Исто.

појава. Милош Матић наводи да су међусуседски односи приликом испомагања веома прецизно уређени и подразумевају комбинацију генералног и строгог реципроцитета, па се испомагање може посматрати и као заједничко обављање послова на имањима групе суседа.⁴

Најчешћи облици испомагања у селима били су моба и позајмица. За мобу није постојала обавеза враћања добијене помоћи у раду⁵ и на њу су млади радо долазили, јер је то била прилика да се забаве.⁶ За разлику од мобе, код позајмица се строго водило рачуна да пружена помоћ буде враћена истом мером,⁷ тј. онолико радника колико једно домаћинство добије из друге куће, толико радника даје тој кући када њој буде потребна помоћ.⁸

У Горњој Горевници мобе су организовали богатији мештани који су имали више земље и, самим тим, већу потражњу за додатном радном снагом, па се дешавало да на једној моби буде и по 120 људи. Оне се могу разврстати на разне послове и трајале су у периоду од почетка маја до краја октобра (копање током маја и јуна, косидба крајем јуна, жетва током јула и августа, купљење шљива током августа и септембра, комишање у октобру). На њих се није позивало тако што се ишло од куће до куће, већ су мештани сами одлазили у испомоћ чим би чули да се код некога организује моба. Домаћин би најчешће на великом картону написао обавештење о месту и времену одржавања мобе, као и која ће музика свирати. На готово све мобе се ишло од 12 часова, а једино је комишање било током вечери. Свирачи, које је позивао домаћин, свирали су све време током

[4] Милош Матић, „Социјална организација у селима у околини Пирота“, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, књ. 73 (2009), 45–46.

[5] Никола Пантелић, „Село и породица“, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, књ. 25 (1962), 109.

[6] Никола Пантелић, *Наслеђе и савременост: друштвени живот у селима чачанској и јорњомилановачкој краја*, (Београд: Етнографски институт САНУ, 1991), 23.

[7] Пантелић, *Село и породица*, 109.

[8] Матић, „Социјална организација у селима у околини Пирота“, 46.

трајања рада. Често се и певало и то у време пауза за одмор, али и након завршетка посла. Песму је започињала она жена или девојка која је лепо певала, док су је остале пратиле. За мобаре је приређивана вечера, осим када је комишање. Обед је постављан на земљи (на простртој струци од тежине). Обавезно се спремала гибаница, а ако је домаћинска кућа онда и кувано јело. Пила се врућа ракија или шљивовица. По завршетку вечере одржавале су се кратке игранке (најчешће се одиграју два или три кола). Девојке углавном нису остајале на вечери, јер су одлазиле кућама да би се припремиле за игранку. Иако су поједине долазиле дотеране и лепо обучене, већина је долазила у свакодневном оделу за рад. Обично су се на игранкама догађале и момачке туче на песнице изазване некаквим размирицама, а било је и тзв. букација и бојација који су долазили са намером да изазову тучу. У таквим ситуацијама мајке су одмах упозоравале кћерке и водиле их кући. Иначе, на мобе се ишло и у друга села.

Поред моба за пољопривредне радове било је и моба када се прави кућа. У том случају, чак и ако домаћин не позове, они који су имали волове и кола обавезно су самовољно одлазили да помогну у набавци материјала.

Прела и посела⁹

Овакве седељке су имале радно-забавни карактер. Најпре се, нешто раније, окупљају жене, а доласком мушкараца развија се забавна страна оваквог окупљања.¹⁰ Оне би том приликом понеле своју вуну, осим ако би се на прело позивало ради помоћи у припреми девојачке спреме. У том случају, девојке и жене су доносиле празне преслице и преле вуну коју добију у кући у коју су дошле.¹¹

[9] Мобе за женске радове које имају карактер седељки. (Пантелић, *Село и породица*, 109)

[10] Матић, „Социјална организација у селима у околини Пирота“, 47.

[11] Никола Пантелић, *Наслеђе и савременост: друштвени живот у селима чачанској и јорњомилановачкој краја*, 25–26.

Прела или посела¹² су организована пре-тежно у кућама које су имале више просто-ра. На ове седељке се ишло увече. Позивало се са брда на брдо, тј. жене су се довикивале и обавештавале једна другу код кога ће те вечери бити прело. Мушкарци су долазили у пратњи жена или сами. У ретким случајевима се дешавало да их домаћица не прими у кућу, па су младићи, како би се осветили, често у таквим ситуацијама правили нека-кав несташлук. Док су жене и девојке ради-ле (обично су преле, али и плеле и везле), мушкарци су углавном играли каиша и кар-ти. Домаћица је најчешће спремала уштипке или гибаницу за послужење. Био је обичај и да се присутнима, у виду дарова, поделе суве шљиве и јабуке. На прелима су се организо-вали и читалачки часови. Наиме, учитељице из сеоске школе су долазиле у кућу у којој се одржава прело и читале присутнима на-родне песме, умотворине, дела Милована Глишића и Јанка Веселиновића итд. Када није било читалачких часова, окупљени су разговарали и певали. Дешавало се и да се на прелима игра коло, али не увек (најчешће уз инструменталну пратњу фруле). Углав-ном се остајало до једанаест часова увече.

Игранке суботом увече

Како наводи Марија Делић, игранке су биле популарна врста друштвене забаве како у градској, тако и у сеоској средини. То је до-гађај везан за посебну прилику „у којој се исказују театарни модели понашања учес-ника и стилизација опхођења учесника“.¹³

Игранке у Горњој Горевници су приређи-ване суботом у зимском периоду у малој сали Задружног дома која је могла да при-ми око 200 људи. Почињале су у 17 часова и трајале најкасније до поноћи. На игранке је могао да дође ко год је желео. Није познато да ли су се улазнице наплаћивале, али је организована лутрија, а новац од продаје

[12] У Горњој Горевници ови појмови се поистовећују и за испитанике имају исто значење.

[13] Марија Делић, „Игранка као структурисана друштвена активност“, *Етнолошко-антрополошке свеске* 24, (н. с.) 13 (2014), <http://www.anthroserbia.org/> (преузето 17. 1. 2017).

срећки коришћен је за наградне поклоне. Такође, организовано је и такмичење пе-вача аматера.

Млади су први пут на игранке ишли када се „замомче“ и „задевојче“, тј. са напуњених шеснаест или седамнаест година. За девој-ке је горња граница била двадесет три го-дине, будући да се очекивало да тада већ буду удате.¹⁴ Младићи су се договарали између себе да заједно иду на игранку, док су девојке обавезно ишле у пратњи мајки или других чланова породице, који су увек стајали иза кола, разговарали и посматрали своје кћерке.

Свирали су локални свирачи из села (нај-заступљенији инструменти били су хармо-ника, виолина или ћемане и гитара), а игра-ло се коло. Коловођа¹⁵ би најпре изабрао ко ће да му буде на кецу, тј. последњег момка у колу (то је најчешће био његов добар друг). Играње је започињало момачким колом,¹⁶ тзв. шетњом.¹⁷ Коловођа је потом слао свог најбољег друга да пита одређену девојку која му се допада да ли хоће да игра до њега. Након шетње, када девојка дође до коловође, играло се споро, тзв. ретко коло (најпопуларније је било *Рагојкино*), током којег су се девојке хватале у игру. Потом су се играла брза кола (*моравцац*, *џиројанац*, *чейворка*, *качерац*, *Жикино коло*, *заврзла-ма*). Њихов редослед играња није био тачно утврђен, већ је коловођа говорио музици које ће да свирају. Колико дуго је један ко-ловођа водио коло зависило је од тога ко-лико је новца имао да плати музици (која је свирање наплаћивала према сату).

На ове игранке су долазили и млади из других села.

[14] У овом периоду је ретко која девојка након завршене основне школе настављала даље школовање.

[15] Током једне игранке промени се неколико коловођа.

[16] Догађало се, мада ретко, и да девојке поведу коло (тзв. девојачка шетња).

[17] Све врсте сеоских забава започињу шетњом/одмором, тако да она представља увођење играча у саму игру. Изводи се уз вокално-инструменталну пратњу, па се назива и по почетним стиховима песама које је прате. (Ивана Недић, „Игра и музика за игру Горњег Качера: на примеру сеоске игранке у другој половини XX века“, *Зборник радова Музеја рудничко-шаковског краја*, бр. 6 (2011), 154) У Горњој Горевници шетња је била позната по називу „Прођи, Миле, кроз наш крај“.

Вашари

Реч вашар потиче из мађарског језика и означава пазар, односно сајам, али и посао (у смислу погодбе). У истом значењу се користе и термини панађур и сабор. Међутим, ови термини означавају и народне светковине повезане са сеоским славама, тј. заветинама.¹⁸ Заветине су биле прилика како за опуштање од свакодневног рада и забаву, тако и за заснивање нових друштвених односа, што је посебно важно ако се има у виду да на сеоске славе долазе и гости из других села.¹⁹

У Горњој Горевници су се у овом периоду одржавала два вашара,²⁰ односно игранке на отвореном простору. Први је био на Ђурђевдан на локалитету Ливадице. Представљао је дугогодишњу традицију за мештане и важио је за главни вашар, односно састајалиште за сва околна села. Трајао је два дана, с тим што је по правилу првог дана увек било присутно више људи. Момци су се надметали у бацању камена са рамена, скоку удаљ из места, надвлачењу, рвању, док су други навијали. Игранка је организована предвече и завршавала се између 21 и 22 часа. Млади су се шетали или играли у колу. Свирало је неколико различитих оркестара истовремено (како локалних, тако и из других села). Музичари су стајали на коњским колима којих је било неколико, у зависности колико је оркестара било присутно, а испред њих се играло. С обзиром да није било струје,²¹ користиле су се лампе на гас или карбид, које су се качиле на дрво, док су најбоље осветљење пружали тзв. ферали. Неретко су се догађале и туче.

[18] Саша Срећковић и Сузана Антић, *Вашари у Србији*, (Београд: Демократска странка, Истраживачко-издавачки центар, 2007), http://www.izdavackicentar.ds.org.rs/images/web_vasari%20u%20Srbiji.pdf (преузето 18. 1. 2017).

[19] Матић, „Социјална организација у селима у околини Пирота“, 51.

[20] Мада испитаници користе термин вашар, ове локалне светковине су заправо имале форму игранке и нису имале економски, већ пресвходно друштвени и забавни карактер.

[21] Припреме за електрификацију започеле су у јануару 1961, а 1962. године у селу је почела да се разводи електрична мрежа. (Божидар Никитовић, *Основна школа „Стејпа Стејановић“ Горња Горевница 1919–1999.*, (Горња Горевница: Основна школа „Степа Степановић“, 1999), 172–173)

Други вашар је био на Бели петак испред Задружног дома. Бели петак је заватина или обетина (како се назива у чачанском крају) у Горњој Горевници.²² Тада су младићи најпре играли фудбал на оближњем игралишту, а потом одлазили на игранку. Иначе, на овој светковини су се каткад продавали боза, лимунада, лицидерска срца...

Омладина је посећивала и вашаре у другим селима. Ишли су пешке, у кондурама, понеки момци чак и боси, како не би похабали нову обућу. Са собом су носили нове опанке или ципеле како би се преобули кад стигну. Девојке су обавезно ишле у пратњи родитеља, па су мајке носиле у торбама стару обућу својих кћерки, након што би се оне преобуле у нове ципеле или сандале. Уколико родитељи нису могли да иду, није могла ни девојка. На ове вашаре се ишло раније (већ од 13 часова, а остајало се до 19 или 20), будући да су била потребна два или три сата да се пешке врати кући.

Из наведеног произилази да се одржавање друштвених веза међу појединцима и забава истичу како основне функције вашара. Другим речима, они све више попримају улогу друштвене институције која преовладава над економском.²³

Други видови окупљања и забаве

Непосредно након завршетка Другог светског рата у селу је основано културно-просветно друштво које је бројало око 100 чланова ангажованих у драмској, хорској и рецитаторској секцији. Организоване су разноврсне приредбе за омладину и старије које су припремане и извођене у школи.²⁴ О успешном раду овог друштва говоре и награде као што је, између осталог, *Пох-*

[22] У чачанском крају обетине се обележавају од Спасовдана до Петрових поклада – Беле недеље. Овај обичај се у чачанском крају одржавао до краја Другог светског рата, када је наредбом комунистичких власти забрањен. (Ивана Ђирјаковић, „Заветина у чачанском крају“, *Зборник радова Народне музеја ХХХИ* (2002), 201–202) Ипак, игранка се, будући да је имала друштвени и забавни карактер, одржавала све до средине шездесетих година.

[23] Nikola F. Pavković, „Društveni značaj tradicionalnih godišnjih sajмова“, *Etmološki pregled*, br. 10 (1972), 98–99.

[24] Никитовић, *Основна школа „Стејпа Стејановић“ Горња Горевница 1919–1999.*, 131–132.

валница додељена од стране Среског савеза КПД за рад на уметничко-просветном пољу на првомајском такмичењу.²⁵ У Задружни дом је једном месечно долазио покретни биоскоп.

Младићи су се најчешће састајали ради спортских и рекреативних активности. Окупљали су се на ливадама и пољанама²⁶ где су углавном играли фудбал, а у паузама разговарали о спорту, разним личним договорштинама, али и пошалицама, поготово када су на распуст долазили младићи који су били на школовању у другом граду и са собом доносили разноразне нове фазоне и вице.

Девојке су се недељом окупљале на „ленији“ (најчешће четири или пет другарица). Том приликом би наместиле фризуру и излазиле на пут да се шетају. Било је и момака са којима су могле кратко да поразговарају.

Први телевизори у селу појавили су се почетком шездесетих година у објектима Рудника магнезита „Шумадија“ (рударским салама на Јељену и у Бачевцима) у којима су се мештани окупљали, најчешће у вечерњим терминима. Највећу пажњу гледалаца привлачиле су домаће телевизијске серије и преноси фудбалских утакмица. У том периоду ствар престижа било је поседовање радија који је поседовао врло мали број мештана.

С обзиром да је пут био макадамски и да није било аутобуса и аутомобила, млади су ретко одлазили у град. Ишло се само по потреби²⁷ и то пешке или камионима који су превозили руду. Уколико је неко имао родбину у граду и где да преноћи, да би се сутрадан пешке вратио у село, ишао је повремено у биоскоп или на фудбалску утакмицу.

[25] Аноним, „Најбоља културно-просветна друштва Љубићко-трнавског среза, као и појединци у тим друштвима, добијају похвалнице и новчане награде“, *Чачански глас*, 5. јун 1951, 3.

[26] Раније генерације су се пред мрак окупљале поред пута. Младићи, али и старији мушкарци, имали су обичај да поседају на траву поред пута и разговарају. Таква места су се називала „падалиштима“, а било их је по неколико у селу – сваки крај или заселак је имао своје „падалиште“.

[27] Најчешће петком, јер је то пијачни дан.

Омладина између традиционалног и модерног

Другу половину XX века карактеришу друштвене, економске, политичке и културне промене изазване процесима и идејама које се најбоље могу објаснити појмом модернизације која је, са једне стране, дефинисана као друштвена обнова заснована на начелима јединства, повећаним слободама и задовољавању базичних потреба, док се са друге доводи у везу са кризом присутном на свим нивоима друштвеног система. Основна идеја модернизације била је рушење „старог“ и изградња „новог“, при чему се „старо“, у територијалном и идеолошком смислу, односило на сеоску средину. У складу са тим, КПЈ је означила село и сељака као главног непријатеља промена и напретка и спровела низ мера усмерених на унапређење пољопривредне производње и побољшања услова живота на селу, али које су довеле до његовог пропадања. Мада је пољопривредно становништво чинило већину у професионалној структури државе, сматрано је назадним елементом и препреком у остваривању комунистичких идеала.²⁸

Иако су, упркос сеоском конзервативизму, процеси иновације све чешће прихватани (што је довело до интеграције сеоске културе са глобалном),²⁹ елементи традиционалне, патријархалне културе су у Горњој Горевници и те како били присутни. У то време омладина није могла сама да доноси одлуке, већ се уклапала у захтеве и начела старијих. Родитељима, пре свега оцу, није се противило ни у ком случају и њихове одлуке се нису доводиле у питање. Овде се уочава једна од основних одлика патријархалне породице – истицање ауторитета оца који ужива највећи углед, носи одговорност и има заповедничку власт.³⁰ Ограничења проистекла из патријархалног

[28] Александра Б. Павићевић, *На угару идеологија: брак, породица и ђолни морал у Србији у другој ђоловини 20. века*, (Београд: Етнографски институт САНУ, 2006), 17–21.

[29] Исто, 21.

[30] Vera St. Erlich, *Jugoslavenska porodica u transformaciji: studija u tri stotine sela*, (Zagreb: Liber, 1971), 38.

окружења првенствено су се односила на девојке које никуда нису могле да иду без дозволе, а када су могле то су чиниле готово увек у пратњи чланова породице. Контакт са младићима били су сведени на минимум, а они су, са друге стране, уживали већи степен слободе.³¹ Од девојака се очекивало да буду скромне и смерне, што се огледало и у томе да су се, приликом играња у колу, девојке и младићи веома ретко држали за руке целом шаком,³² већ врховима прстију на чему су, управо, оне инсистирале.

На игранкама девојка није смела без позива да заигра, док је пристанак водио ка наредним позивима и зближавању.³³ Девојка је, пак, могла и да се не одазове. То се дешавало у случајевима када младић који упућује позив није био прикладан за њу, односно за њену породицу, јер није био на добром гласу и из домаћинске куће. Ако девојка не дође да игра, а прихвати позив следећег, дешавало се да је одбијени младић прекори, па чак и опсује, због тога што га је јавно потценила. Ипак, до одбијања је ретко долазило, јер се знало ко са ким може и сме да се дружи, па су младићи бирали и позивали девојке наспрам себе. Било је случајева да су девојке (које су волеле да играју) прихватале позив било ког младића, без обзира на његов друштвени или материјални статус. Тада би их мајке, које су стајале иза кола, удариле у леђа како би им ставиле до знања да су погрешиле. Ово се може објаснити чињеницом да су „економско-друштвена моћ и углед кућа које се „пријатеље“ били испред жеља и наклоности младих“.³⁴ Са друге стране, уколико је

младић на добром гласу, девојке су се међусобно дошаптавале и ишчекивале коју ће да позове да игра до њега.

Требало би напоменути да је на разним светковинама одећа „одражавала економску моћ и класни положај оних који је носе“.³⁵ Појачани утицај модне индустрије на нашим просторима осећа се тек након Другог светског рата, када услед убрзане индустријализације земље долази и до масовније производње текстилних предмета.³⁶ У послератном периоду одевање је било сведено на најнеопходније предмете и лишено сваке естетске функције, а значајну улогу има форма социјалистичке одеће која је била практична, једноставна и ненаметљива,³⁷ чиме се из употребе потискује традиционална одећа. Иако су младићи у годинама након завршетка рата и даље носили опанке *шилкане*, вунене везене чарапе и бриџ панталоне, у моду су постепено улазила шивена одела од штофа и ципеле.

Масовна производња допринела је да одећа постане доступна ширем потрошачком кругу, чиме су скоро сви становници били укључени у новонастали процес моде.³⁸ „Модирање“ није заобишло ни сеоску средину, што се највише учавало приликом друштвених скупова којима су млади присуствовали. Родитељи су настојали да своју децу прикажу у најбољем светлу, а велику улогу у томе имала је одећа. Подразумевало се да се, уколико економске могућности дозвољавају, младићу, а нарочито девојци, купи или сашије ново одело, односно хаљина. Унапред се планирало како ће се обући за поједине свечаности, па се код сеоских снајдера чекало на ред и по два месеца. Важило је неписано правило да се девојка није смела појавити у истој хаљини на два узастопна вашара, што упућује на улогу одеће као показатеља друштвено-

[31] У патријархалном поретку улоге су подељене тако да се мушкарцима дозвољава или опрашта понашање које није у складу са моралним захтевима, од њих се тражи иницијатива у сваком подухвату и агресивност као борца, а дужност девојке и жене је да чува себе и моралне принципе. (Исто, 133)

[32] Само ако је њихов однос у међувремену постао приснији.

[33] Александра Павићевић такође наводи да ако је постојао још неки младић који је исказивао наклоност према истој девојци, она није смела да два узастопна кола игра са два различита младића, чиме би први био осрамоћен. (Павићевић, *На удару идеологија: брак, породица и њихов морал у Србији у другој половини 20. века*, 280)

[34] Никола Ф. Павковић, „Породица и сеоска заједница у Шумадији“, *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, бр. 114–115 (2003), <http://www.maticasrpska.org.rs/> (преузето 18. 1. 2017).

[35] Милина Ивановић-Баришић, „Одевање и мода“, *Гласник Етнографског института САНУ LIV* (2006), <http://www.etnoinstitut.co.rs/> (преузето 22. 1. 2017).

[36] Исто.

[37] Снежана Шапоњић-Ашанин, *Мога у ојлегалу шезгесетих* (Чачак: Народни музеј, 2007), 20.

[38] Ивановић-Баришић, *Одевање и мога*, <http://www.etnoinstitut.co.rs/> (преузето 22. 1. 2017).

економског статуса појединца. Такође, запажен је и уплив одевних предмета који су били популарни у градској средини, па су се тако на Ђурђевданском вашару по први пут могле видети кошуље од перлона (тзв. „перлонке“) и мантил „шушкавац“,³⁹ а девојке које су га носиле важиле су за најмодерније у селу. У којој мери је било важно оставити добар утисак својим изгледом говори и то да су сиромашни позајмљивали одећу за одлазак на вашар, а имућнији младићи су јавно хвалили своје одело истичући да ће се, уколико на вашару буде било боље обучених од њих, одмах вратити кући.

Уколико се играчке, вашари и други видови окупљања посматрају као прилике које су служиле за „друштвену промоцију и „увођење у друштво“,“⁴⁰ а неизоставни елемент те промоције је свакако одећа, требало би напоменути да патријархалне вредности нису заобишле ни овај сегмент друштвеног живота младих. Одећа је морала бити скромна и пристојна, а једини вид улепшавања било је намештање фризура. Ретко која девојка је користила помаду за лице, а кармин на уснама се сматрао веома смелим „подухватом“.⁴¹

Узимајући у обзир улогу и значај који су имали, може се рећи да су наведени видови окупљања омладине представљали моделе за социјализацију „целом својом атмосфером коју ствара природа међусобних односа“⁴² јасно прописаних у складу са традиционалним и ауторитарним типом васпитања. Управо, утврђивање пожељног типа васпитања као културног модела је један од културних чинилаца који утичу на социјализацију.⁴³ Другим речима, сва-

[39] Ови мантили су у иностранству били у моди педесетих година, а шездесетих су све присутнији на чачанским улицама захваљујући „шверцеркама“. (Шапоњић-Ашанин, *Мога у ојлегалу шездесетих*, 46)

[40] Делић, *Игранка као струкурирана друштвена активност*, <http://www.anthroserbia.org/> (преузето 17. 1. 2017).

[41] Употреба шминке у сеоској средини је и током шездесетих сматрана веома непристојном и наилазила је на осуду. (Шапоњић-Ашанин, *Мога у ојлегалу шездесетих*, 39)

[42] Zagorka Golubović, *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagodjenog ponašanja* (Zagreb: Biblioteka Naprijed, 1981), 255.

[43] Исто, 259.

ки културни и друштвени систем намеће одређене захтеве, правила понашања и стандарде у вези са тим шта је дозвољено а шта забрањено, тј. утиче на стварање жељеног типа личности који ће највише одговарати датом систему,⁴⁴ а од самих појединаца зависи да ли ће и у којој мери прихватити и повинovati се наметнутим вредностима. На основу етнографске грађе може се закључити да су млади, у првим деценијама након Другог светског рата, то и чинили. Разлоге за то би требало тражити у великом степену потчињености ауторитету у породици и страху од казне која би уследила ако се тај ауторитет доведе у питање. Наравно, то не значи да није било одступања од утврђеног модела понашања.

Добри односи са Западом током педесетих и шездесетих година омогућили су прихватање нових видова западне културе у југословенским градовима, пре свега рокенрола као најпопуларнијег облика забаве на играчкама. Након класичног рокенрола и твиста млади су до половине шездесетих већ били упознати са британским битом, а са битманијом је стигла и „бит мода“ коју карактеришу дуге косе младића, мини сукње и све шаренија одећа.⁴⁵ Све то није заобишло ни сеоску омладину, поготово од седамдесетих година XX века. Наиме, школовање младих и њихово запошљавање у градовима, све већа присутност радио и ТВ апарата, увођење аутобуске линије и појава првих аутомобила у селу допринели су успостављању бољих веза са градом и довели до приближавања градских забавних садржаја сеоској омладини, чиме традиционални видови окупљања све више губе на значају. Већ средином шездесетих година престале су да се организују играчке у Задружном дому који је био у фази реновирања,⁴⁶ о чему пише и „Чачански глас“ јануара 1966. године са констатацијом да, за разлику од

[44] Исто, 231.

[45] Александар Раковић, „Бит мода, рокенрол и генерацијски сукоб у Југославији 1965–1967“, *Етноантрополошки проблеми*, н. с. год. 6. св. 3 (2011), <http://www.anthroserbia.org/> (преузето 15. 2. 2017).

[46] Крајем шездесетих година поново је покренуто организовање играчки, али како је интересовање мештана постајало све мање њихово одржавање је убрзо прекинуто.

околних села, у Горњој Горевници не постоји никаква „организација која би покренула омладину на активност у културном и забавном животу“.⁴⁷ Уместо на сеоске игранке, мобе и посела, млади су почели да одлазе на концерте, градске забаве и журеве,⁴⁸ што не само да је довело до промена у организацији и садржају друштвеног, културног и забавног живота младих на селу, већ и до, слањењем патријархалних стега, ауторитета родитеља и све веће еманципације жена и промена у стилу њиховог живота.

Закључак

Скупови у виду вечерњих забава и игранки, вашара и других разних окупљања, играли су значајну улогу (уз рад, наравно) не само у животу појединца, већ и на нивоу целокупне сеоске заједнице. Првенствено су служили за јавно представљање младих и њихово подруштвљавање, као и за одржавање друштвених односа и веза између сеоског становништва. Разни облици испомагања били су могућност да се искаже заједништво и велики степен солидарности међу мештанима. Будући да су били доступни свима без обзира на класне разлике које су ипак биле изражене у самим интеракцијама између појединаца, не би требало занемарити ни забавни карактер ових окупљања, с обзиром да су то биле једине прилике за разоноду и опуштање од свакодневних обавеза и рада. Оно што их такође карактерише, сходно одликама тадашњег сеоског друштвено-културног система, јесте изражен степен патријархалних вередности и норми у васпитању и понашању омладине.

Без обзира што је у овом раду презентована и анализирана грађа на примеру једног села, може се, на основу релевантне научне литературе, закључити да је друштвени живот сеоске омладине, са

[47] М. М., „Село без забаве и разоноде“, *Чачански глас*, 28. јануар 1966, 5.

[48] Слободније забаве младих током шездесетих година које карактеришу гласна музика и бучно понашање, за већину су подразумевале недолучно и недопустиво понашање. (Шалоњић-Ашанин, *Мога у ојдегалу шездесетих*, 16)

одређеним локалним разликама, у суштини био истоветан у свим крајевима. Исто тако, новонастали услови проузроковани модернизацијом села и његовог приближавања градском стилу и начину живота довели су до замирања свих видова традиционалних скупова и забава сеоске омладине.

Извори

Чачански глас (1951, 1966)

Литература:

Golubović Zagorka, *Porodica kao ljudska zajednica: alternativa autoritarnom shvatanju porodice kao sistema prilagođenog ponašanja*, (Zagreb: Biblioteka Naprijed, 1981)

Делић Марија, „Игранка као структурисана друштвена активност“, *Етнологишко-антрополошке свеске* 24, (н. с.) 13 (2014), <http://www.anthroserbia.org/> (преузето 17. 1. 2017)

Erlich Vera St., *Jugoslavenska porodica u transformaciji: studija u tri stotine sela* (Zagreb: Liber, 1971)

Ивановић-Баришић Милина, „Одевање и мода“, *Гласник Етнологијског института САНУ LIV*(2006), <http://www.etno-institut.co.rs/> (преузето 22. 1. 2017)

Љубоја Гордана, „Друштвени живот“, *Гласник Етнологијског музеја у Београду*, књ. 62 (1998)

Матић Милош, „Социјална организација у селима у околини Пирота“, *Гласник Етнологијског музеја у Београду*, књ. 73 (2009)

Недић Ивана, „Игра и музика за игру Горњег Качера: на примеру сеоске игранке у другој половини XX века“, *Зборник радова Музеја рудничко-џаковског краја* бр. 6 (2011)

Никитовић Божидар, *Основна школа „Стејан Стејановић“ Горња Горевница 1919–1999*, (Горња Горевница: Основна школа „Степа Степановић“, 1999)

Павићевић Александра Б., *На удару идеологија: брак, породица и џолни морал у Србији у другој половини 20. Века*, (Београд: Етнографски институт САНУ, 2006)

Pavković Nikola F., „Društveni značaj tradicionalnih godišnjih sajмова“, *Etnološki pregled* br. 10 (1972)

Павковић Никола Ф., „Породица и сеоска заједница у Шумадији“, *Зборник Маџице српске за друштвене науке*, бр. 114–115 (2003), <http://www.maticasrpska.org.rs/> (преузето 18. 1. 2017)

Пантелић Никола, *Наслеђе и савременост: друштвени живот у селима чачанској и торњомилановачкој краја*, (Београд: Етнографски институт САНУ, 1991)

Пантелић Никола, „Село и породица“, *Гласник Етнографског музеја у Београду*, књ. 25 (1962)

Прошић-Дворнић Мирјана, „Вечерње забаве (балови) у Београду крајем XIX и почетком XX века“, *Етнолошке свеске V* (1984), <http://www.anthroserbia.org/> (преузето 17. 1. 2017)

Раковић Александар, „Бит мода, рокенрол и генерацијски сукоб у Југославији 1965–1967“, *Етноантрополошки проблеми*, н. с., год. 6, св. 3 (2011), <http://www.anthroserbia.org/> (преузето 15. 2. 2017)

Срећковић Саша и Антић Сузана, *Вашари у Србији*, (Београд: Демократска странка, Истраживачко-издавачки центар, 2007), http://www.izdavackicentar.ds.org.rs/images/web_vasari%20u%20Srbiji.pdf (преузето 18. 1. 2017)

Ђирјаковић Ивана, „Заветина у чачанском крају“, *Зборник радова Народне музеја XXXII* (2002)

Шапоњић-Ашанин Снежана, *Мода у ојлегалу шезгесетих*, (Чачак: Народни музеј, 2007)

Social Life of Village Youth from 1945 to 1970

This paper presents ethnographic material related to the social life of village youth during the period from the end of the Second World War until seventies of the 20th century. Social life i.e. social organization can be divided into three levels within which this segment of human relations and activities is performed and organized: level including a wider village community, family level and individual level.

Primary social function was held by youth gatherings which can be regarded as institutionalized customs allowing young people at the age to get married to meet each other. Since all types of entertainment had the same basic principles as the entire structure of the society itself, social events were not only unimportant forms of amusement any more, but they gained a certain meaning and importance in studies of socio-cultural processes.

Gatherings in form of evening and dance parties, fairs and different meetings followed

by work played an important role, not only in the life of an individual, but also at the level of the entire village community. They were usually aimed to public presentation of young people and their socialization, as well as to maintenance of social relations and connections among the village population. Moreover, different forms of support represented a possibility to express the sense of community and an important level of solidarity among villagers. Since they were accessible to everybody, regardless of class differences, one should not neglect entertaining character of these gatherings, bearing in mind that they represented a unique opportunity for leisure and distraction from every day obligations and work. According to the characteristics of the village cultural-social system, they were distinguished by a high level of patriarchal values and norms regarding education and behaviour of young people.

Mina JELESIJEVIĆ

La vie sociale de la jeunesse rurale des années 1945 à 1970

Dans cette étude, on présente les matériaux ethnographiques qui se rapportent à la vie sociale de la jeunesse rurale durant la période de la fin de la Deuxième guerre mondiale aux années soixante-dix du XXème siècle. La vie sociale, c'est-à-dire l'organisation sociale, peut être séparée en trois niveaux sur lesquels se déroule et s'organise ce segment de relations et d'activités interpersonnelles: niveau de la vaste communauté rurale, niveau de la famille et niveau de l'homme en tant qu'individu.

Une fonction sociale primaire possédèrent les rassemblements de la jeunesse qui peuvent être observés comme des coutumes institutionnalisées qui servirent à faire connaissance entre les jeunes hommes et jeunes filles en âge de se marier. Étant donné que toutes les formes de divertissement sont basées sur les mêmes principes élémentaires, tout comme la structure entière de la société nommée, les mondanités cessent d'être uniquement des formes banales de plaisirs, mais bénéficient également d'un certain sens et d'une importance dans l'étude des processus socio-culturels.

Les rassemblements, sous forme de parties de plaisir et soirées dansantes, de foires et diverses réunions, en plus du travail, jouèrent un rôle important non seulement dans la vie de chaque individu, mais aussi au niveau de la communauté rurale entière. En premier lieu, elles servirent à la présentation publique des jeunes et à leur socialisation, ainsi qu'à l'entretien des relations et rapports sociaux entre la population rurale. De même, les différentes formes d'entraide furent en mesure de mettre en relief la communauté et le haut degré de solidarité entre les habitants. Étant donné qu'ils furent accessibles à tous sans tenir compte des distinctions de classe, il ne faudrait pas négliger non plus le caractère amusant de tous ces rassemblements, vu que ce furent les seules occasions pour la distraction et la détente loin des obligations et travaux quotidiens. Ce qui les caractérise, conformément aux particularités des systèmes socio-culturels ruraux, c'est un effet prononcé des valeurs et des normes patriarcales dans l'éducation et dans le comportement de la jeunesse.

Mina JELESIJEVIC